

Комітету дехто і називає працю В. Кубійовича колаборанством. Дехто хотів би, щоб цей період у житті Володимира Кубійовича вважати просто малозначущим епізодом [2, с. 119].

1. Офіцинський В. *Дистрикт Галичина: Історико-політичний нарис*. – Ужгород: Гражда, 2001. 2. Шаблій О. *Енциклопедія життя і творення / НТШ*. – Париж – Львів: Фенікс, Укр. акад. друк., 1996. – 704 с. 3. *Радіо Свобода “Країна Інкогніта”*: Володимир Кубійович: Аудіозапис програми. – К., 1 жовтня 2005 р. 4. Кубійович В. *Мені 70: Автобіографія, інф. про наук. роботу, бібліограф / НТШ*. – Париж – Мюнхен, 1970. – 135 с. 5. Кубійович В. *Наукові праці*. – 2000. – Т. 2: *Мемуари. Роздуми. Вибрані листи*. – 1023 с. 6. Мельник І. *Україна понад усе! До 100 річчя Володимира Кубійовича // Поступ*. – 23–24 вересня 2000. – № 158 (602). 7. Шаблій О. *Мандрівки: Володимира Кубійовича*. – Львів, 2000. – 131 с. 8. *Копії вихідних документів Українського комітету допомоги: Звіт за травень – червень (Державний архів Львівської області), ф. Р-185, оп. 1, спр. 1*. 9. *Львівські вісті*. – 1941. – 21–22 грудня. 10. Кубійович В. *Українці в Генеральній губернії: 1939–1941 р.* – Чикаго: Вид-во М. Денисюка, 1975. – 664 с.

УДК 94 (477.81/82)“1939/1945

Н.М. Барановська, О.Г. Макарчук
Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних та соціальних наук

КАРПАТО-УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В РАДЯНСЬКО- ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ВІДНОСИНАХ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945 рр.)

© Барановська Н.М., Макарчук О.Г., 2009

Входженню Закарпатської України до складу УРСР (29.06.1945 р.) передували тривалі переговори Кремля з емігрантським урядом ЧСР. Розглянуто таємні зусилля сталінської дипломатії. Висвітлено намагання українського населення Пряшівщини возз’єднатися з Українською РСР.

Protracted negotiations of Kremlin with the emigrant government of CHSR preceded to including of Zakarpatian Ukraine to the Ukrainian SSR. Secret efforts of Stalin diplomacy are considered. Lighted up attempts of Ukrainian-speaking population of Pryashivschina to reunite with Ukrainian SSR.

На перший погляд тема достатньо опрацьована як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. З українських дослідників згадаємо передусім Ю.Ю. Сливку, Б.І Співака, В. Хайнаса, П.І. Халуса та ін. З англомовних авторів найбільший інтерес становлять праці П. Стерчо, П. Магочі та деяких інших. Разом з тим поза увагою багатьох, якщо не усіх дослідників залишаються окремі аспекти питання, як-от: ранні (1939 – червень 1941 рр.) радянсько-чехословацькі консультації з питання про майбутню долю Закарпатської України, переговори Е. Бенеша зі Сталінім наприкінці 1943 рр., чинник тиску на чехословацький уряд українців Пряшівщини, які у березні 1945 р. приймали рішення про возз’єднання з УРСР тощо.

Сталінська дипломатія – це дипломатія таємних договорів і угод (досить пригадати пакт Ріббентропа-Молотова), дипломатія викручених рук, ведення “переговорів” з маріонетковими урядами тощо.

Інкорпорація Закарпатської України до складу СРСР може слугувати своєрідним зразком міжнародно-правової операції Кремля, цікавої ще й використанням широкого набору характерних прийомів сталінської дипломатії.

Ще у 1934 р. президент Чехословаччини Е. Бенеш публічно визнав, що, власне, чеське і словацьке населення вказаного регіону становить усього 34 тис. чол., або близько 5 %, а входження Закарпатської України до складу ЧСР пояснюється не стільки етнологічними, скільки геополітичними міркуваннями: “Залишалося припустити або приєднання до Української Республіки, яка утворилася у 1918 і 1919 рр., або до нової Росії. Ні те, ні інше, однак, не було можливим в той час (...). Усі західні союзники і Північна Америка були відразу ж з початку війни одноставні в тому, що було б неможливим при розділі Австро-Угорщини допустити, щоб колишня Росія переступила Карпати, спустилася на Угорську рівнину і в такий спосіб стала б середньоєвропейською державою” [1, с. 23–24]. За кілька місяців до мюнхенської змови чехословацький президент у розмові з англійським посланником Ньютоном відмітив: “Жителі цієї порівняно невеликої території є повністю особливим народом, і якщо коли-небудь буде створена незалежна Україна, вони, напевно, будуть включені до складу України” [2, с. 11–12]. Такий підхід, на нашу думку, пояснювався чисто утилітарними міркуваннями – Закарпаття було найвідсталішим економічним регіоном ЧСР, воно вимагало постійних дотацій, а перспективи колонізації цих земель етнічними чехами і словаками бачилися надто віддаленими і малоімовірними.

У вересні 1938 р. під час мюнхенського диктату СРСР виявився єдиним стратегічним союзником Чехословаччини, який погодився надати їй військову допомогу навіть без обумовленого втручання Франції.

3 жовтня 1938 р. українські націоналістичні організації Закарпатської України створили Руську національну раду, яка виступила з меморандумом про автономію регіону у складі ЧСР. Цей документ був направлений урядам Чехословаччини, Угорщини, Польщі, а також Англії, Німеччини, Італії та Франції (учасникам Мюнхенської угоди). 2 листопада 1938 р. було прийняте політичне рішення про надання Карпатській Україні автономії. Практично ж відразу ця автономія стала об'єктом агресивних зазіхань з боку Угорщини. Міністр закордонних справ Франції Бонне, виступаючи в комісії закордонних справ сенату 14 грудня 1938 р., вказував, що Франція збереже за собою свободу дій і буде вважати себе вільною від зобов'язань франко-радянського Договору про взаємодопомогу 1935 р., якщо розгорнеться автономістський рух за створення “незалежної Української республіки” [2, с. 35–36].

10 березня 1939 р. у звітній доповіді XVII з'їзду ВКП(б) Й. Сталін дав убивчу характеристику “безглуздим” планам “приєднання слона до моськи”, тобто багатомільйонної УРСР до крихітної Карпатської України [3, с. 611]. Гітлер зрозумів натяк і ... убив двох зайців. Угорщина взамін на приєднання до Антикомінтернівського пакту отримала давно стримувану змогу окупувати Закарпаття – Берлін ніяк не реагував на заклики з Хуста про допомогу.

Після остаточної загибелі міжвоєнної ЧСР (анексія Чехії Німеччиною та утворення маріонеткової Словаччини) чехословацькі політичні кола в Парижі створили Чехословацький національний комітет з представників 8 еміграційних груп. 12 вересня 1939 р. цей Комітет проголосив себе Тимчасовим урядом, який очолював колишній президент країни Е. Бенеш [4, с. 227]. Незважаючи на початок Другої світової війни, офіційний Лондон аж до липня 1941 р. не поспішав визнавати цей уряд. Натомість радянський посол в Лондоні І. Майський, починаючи з вересня 1939 р., мав багато неофіційних зустрічей з Бенешем, Масариком та Фірлінгером [5, с. 152]. Уже тоді (!) Майський ставив питання про Закарпатську Україну, і зустрів повне порозуміння з чехословацької сторони [6, с. 224]. Приблизно за тиждень до 22 червня 1941 р. Бенеш сам говорив Майському про необхідність спільного післявоєнного кордону відновленої ЧСР та СРСР. Що ж стосується Карпато-України, то для політиків з свого оточення президент сформулював проблему так: “Або ми будемо мати її, або – як наш сусід – вони попросять її, і у нас не буде заперечень” [7, с. 505].

18 липня 1941 р. І. Майським була підписана союзна угода з емігрантським урядом Чехословаччини. Показово, що навіть після початку німецької агресії проти СРСР Москва не “забула” про Карпатську Україну. 12 липня 1941 р., за свідченням начальника канцелярії президента ЧСР Я. Смутного, Бенеш у розмові з Майським: “...сказав йому прямо, що ми наполягаємо на принципі наступності, відповідно також і у питаннях Підкарпатської Русі (...). Підкарпатська Русь може належати лише нам або Росії. А про те, кому вона буде належати, домовимося лише ми і росіяни, ніхто інший не повинен в це

втручатися... Це ж мною було ясно сказано полякам, і у них не повинно бути сумнівів на цей рахунок. Ніколи не зможе вона належати ні угорцям, ні полякам” [8, с. 119]. Внутрішню готовність Бенеша поступитися Карпатською Україною не поділяв міністр закордонних справ його кабінету Я. Масарик. На урочистій церемонії в посольстві СРСР після підписання радянсько-чехословацької угоди 18 липня він прилюдно вимагав запевнень від І. Майського: “І Карпатська Україна наша?”. Побойуючись скандалу, радянський посол відповів: “Карпатська Україна ваша” [9, с. 172].

14 серпня 1941 р. під час зустрічі У. Черчілля з Ф. Рузвельтом була прийнята т. зв. Атлантична хартія, в якій було сформульовано принципи співробітництва двох країн під час і після завершення Другої світової війни: відмова від прагнення чужих територій, повага до права народів обирати власну форму правління тощо. Радянський Союз, гостро потребуючи допомоги від західних союзників, мав визначитися зі ставленням до цього документа. 24 вересня 1941 р. Москва визнала основні принципи Хартії, зробивши суттєве застереження: Радянський уряд керується принципами самовизначення націй [10, с. 116]; згодом уточнивши, що “практичне застосування цих принципів повинно обов’язково пристосовуватися до обставин, потреб і історичної своєрідності окремих країн” [10, с. 129].

Навіть поразки СРСР влітку та восени 1941 р. не зменшили зацікавленості уряду Е. Бенеша в радянській підтримці. 31 грудня 1941 р. Радянський уряд надав йому позику на створення військової бригади в СРСР. Її організація здійснювалася на території Радянського Союзу, фінансувалася ним же, а поповнення велося за рахунок полонених вояків німецької та угорської армій, які до 1938 р. мали громадянство ЧСР. В бригаді основну масу становили вихідці саме з Карпатської України [8, с. 319; там само, с. 385].

5 серпня 1942 р. уряд Великобританії оголосив про свою відмову від визнання Мюнхенської угоди 1938 р., але навіть ця обставина не змінила зовнішньополітичні пріоритети уряду Е. Бенеша.

Паралельно із зустріччю лідерів Великої Трійки в Тегерані (28 листопада – 1 грудня 1943 р.) проходили консультації президента ЧСР Е. Бенеша, посла чехословацького еміграційного уряду в Радянському Союзі З. Фірлінгера з заступником наркома закордонних справ СРСР О. Корнійчуком в містечку Хабанія під Багдадом. В телеграмі Бенеша голові ради міністрів Я. Шрамеку та міністру Я. Масарику про підсумки переговорів вказувалося: “Дискусія була дуже прямою, відвертою і дуже успішною ... Я обговорив з українцем Корнійчуком наш режим на Закарпатській Україні, причому ми досягли повної домовленості. Вони з повагою ставляться до нашого становища, і я не передбачаю труднощів у цих питаннях” [8, с. 392–393].

Зустріч з Корнійчуком стала підготовкою візиту Е. Бенеша до Москви. 12 грудня 1943 р. Радянсько-чехословацький союзний договір був врешті підписаний, а 22 грудня ратифікований чехословацькою стороною. Коментуючи переговори в Москві, західний історик Г. Колко пише: “Хоч і у приватному порядку, Сталін пообіцяв чехам підтримку в поверненні Тешіна і вони вирішили повернутися до розгляду питання про Рутенію (Карпатську Україну – авт.) пізніше” [12, с. 127]. Московське керівництво КПЧ (К. Готвальд, Я. Шверма, В. Копецький та ін.) здійснювали тиск на Бенеша з метою якнайшвидшого вирішення питання про Закарпатську Україну відповідно до волевиявлення місцевого населення після звільнення регіону від хортистських окупантів [13, с. 134]. Згодом в посланні Й. Сталіна Е. Бенешу від 23 січня 1945 р. було згадано: “Ви самі в Москві говорили про Вашу готовність передати Закарпатську Україну Радянському Союзу, при цьому, як Ви, напевне, пам’ятаєте, я не дав тоді на це своєї згоди” [14, с. 267].

Якщо звести докупи ці розрізнені факти, вимальовується така картина. На “дуже успішних” переговорах з “українцем Корнійчуком” чехословацька сторона, очевидно, висловила побажання відкласти вирішення закарпато-українського питання до відновлення домюнхенських кордонів ЧСР – висувати претензії до формально союзної Польщі з приводу Тешінської Сілезії і одночасно передавати СРСР Закарпатську Україну (яка до вересня 1939 р. була відділена від УРСР західноукраїнськими землями в складі міжвоєнної Польщі) виглядало майже неприйнятним. Можливо у Москві Бенеш запропонував підписати таємний протокол на умовах, погоджених з Корнійчуком, а згадана “відмова” Сталіна означала не стільки зречення від Карпато-України, скільки небажання передчасно спровокувати погіршення стосунків з західними союзниками – візьмемо до уваги підпис радянського представника під Атлантичною хартією.

14 жовтня 1944 р. в Києві відбулося урочисте засідання, присвячене завершенню визволення Радянської України.

А з 10 по 25 листопада в Карпатській Україні пройшли нібито з ініціативи місцевого населення вибори на з'їзд народних комітетів. З 663 обраних делегатів робітники становили 178 осіб, селяни – 258 осіб, представники інтелігенції – 172, торговці і ремісники (так би мовити дрібна буржуазія) – 55. Цей з'їзд одногосно висловився за возз'єднання краю з Радянською Україною.

Поза сумнівом, з'їзд не міг відбутися без згоди радянських військових властей. Коли чехословацький уповноважений Ф. Немец спробував скликати у Хусті конференцію для обрання місцевого організаційного управління – т. зв. Земської Управи, йому просто не дали це зробити. Але ж Немец був представником законної державної влади союзної держави, що формально діяв на території цієї держави! А стаття 6 угоди, підписаної 8 травня 1944 р. союзниками в Москві, передбачала: як тільки яка-небудь частина визволеної території перестане бути зоною безпосередніх військових операцій, чехословацький уряд бере в свої руки владу управління суспільними справами [14, с. 8]. Як пише Дж. Корбел, “чехословацький представник Франтішек Немец був запропонований з тим, щоб узяти в свої руки адміністративну владу у визволених районах, але йому так ніколи і не дозволили приступити до виконання своїх функцій і фактично висунули ультиматум покинути Карпато-Україну упродовж трьох днів” [9, с. 172].

5 грудня 1944 р. Народна Рада Закарпатської України приймає Декрет про розрив відносин народних комітетів з уповноваженим уряду Чехословацької Республіки і ставить до відома президента Бенеша, що вона, Рада, “є єдиною центральною владою на території Закарпатської України”, а делегат ЧСР повинен бути відкликаний.

Радянські військові власті ще в перших числах листопада (тобто задовго до з'їзду народних комітетів) проводили “мобілізацію добровольців” до Червоної армії. Спроби чеського генерала Ан. Ніжборського (Гасала) створити на території Закарпатської України тилову чехословацьку армію викликали протест Радянського уряду, після чого Гасал був змушений не тільки припинити формування своєї армії, але й виїхати з території Закарпаття [15, с. 294]. Поза сумнівом, реальна влада на цих територіях належала радянським військовим та партійним властям, а т. зв. Народна Рада відігравала роль, м'яко кажучи, представницьку.

6 січня 1945 р. посол ЧСР в Радянському Союзі інформував американського посла в Москві А. Гаррімана, що “чехословацький і радянський уряд досягнули угоди, що жодний уряд не буде втручатися в рутенський (карпато-український – авт.) сепаратистський рух і обидва уряди будуть чекати (повного) визволення, щоб переконатися, чи дійсно населення хоче приєднатися до України” [16, с. 511]. Наскільки ця декларація відповідала дійсності, свідчить обмін телеграмами між Сталіним і Бенешем 23 і 25 січня 1945 р. Радянський керівник відзначав, що питання може бути вирішене лише за узгодженням між Чехословачиною і Радянським Союзом, без втручання третіх країн. Бенеш погодився: “Ми не зробимо це питання предметом будь-яких дискусій чи втручання інших країн”, але наполягав, “щоб це здійснилося після закінчення війни з Німеччиною, тобто як тільки буде забезпечено відновлення наших домюнхенських відносин” [6, с. 221]. Проте де-юре Закарпаття перебувало у складі ЧСР аж до червня 1945 р.

4–5 квітня 1945 р. у визволеному словацькому місті Кошіце уряд Бенеша здійснив реорганізацію, залучивши до свого складу представників від КПЧ, інших партій Національного фронту та від Словацького Національного Комітету. Тут же, у Кошіце, була опублікована попередньо узгоджена урядова програма, пункт VII якої проголошував: “Уряд буде турбуватися про те, щоб якомога швидше було вирішене питання Закарпатської України, поставлене самим населенням цієї області. Уряд бажає, щоб це питання було вирішене згідно з демократичним волевиявленням народу Закарпатської України, в дусі повної дружби між Чехословачиною і Радянським Союзом, і він переконаний, що саме так воно й буде” [17, с. 309–310].

Чим пояснюється такий стрімкий відхід чехословацького уряду від власних побажань про терміни і передумови врегулювання карпато-українського питання? Адже ще 22 березня Бенеш в розмові з А. Гарріманом переконував США, що питання про “Рутенію” вирішиться аж після війни, як тільки-но будуть врегульовані довоєнні кордони. Що ж змінилося за ці півтора–два тижні?

Існувала одна обставина, маловідома як в українській, так і у світовій історіографії. 1 березня 1945 р. була сформована Українська Народна Рада Пряшівщини (4 населених українцями повіти Словаччини – Стропків, Бардіїв, Гуменне і Межиляборці). За свідченням канадського історика М. Марунчака, “...на початку ця рада добивалася прилучення до УРСР, і в цій справі була надіслана телеграма голові Ради Міністрів УРСР. Коли ж Київ обійшов мовчанкою це прохання своїх земляків, УНРП підготувала в день 21 квітня меморандум і 5 травня вручила його представникам Словацької Національної Ради” [18, с. 15]. В меморандумі проголошувалася підтримка нового уряду і Словацької Національної Ради за умови надання автономії. Про стурбоване ставлення словацьких політиків до пряшівської проблеми повідомляє і П. Магочі: “Це рішення стривожило словацьких лідерів, які стверджували, що їх русини настроєні залишитися в Чехословаччині. Вони пообіцяли (русинам – авт.) усі права національної меншості. В травні Пряшівська Рада нарешті оголосила про своє рішення підтримати новий чехословацький уряд..., але на умовах надання особливої політичної і культурної автономії” [19, с. 47].

Думається, ситуація не потребує якихось особливих коментарів. Українська Народна Рада Пряшівщини для свого сформування та кількомісячної діяльності потребувала підтримки радянських військових властей, що не викликає сумніву. Зрозуміло, це був істотний чинник тиску на чехословацький уряд. В Кошіцькому маніфесті була спроба завдати упереджувального удару можливим радянським домаганням. В Москві ж розуміли, що після смерті Ф. Рузвельта (12 квітня 1945 р.) будь-які нові територіальні вимоги принаймні передчасні. Саме тому Київ ніяк не реагував на заклики “єдинокровних братів” з Пряшівської Русі.

29 червня 1945 р. в Кремлі був підписаний договір про рецесію території, яка перейшла до Чехословаччини за Сен-Жерменським договором від 10 листопада 1919 р. і носила назву Закарпатської України, до складу УРСР. Один з трьох примірників договору був складений українською мовою – деталь, що мала символізувати роль Української РСР як суб’єкта міжнародного права (незадовго до того Республіка отримала запрошення приєднатися до держав-засновниць ООН, що закріплювало за СРСР три місця у новій міжнародній організації).

Коли ж уряд Великобританії висловив своє здивування тим, що радянська сторона здійснила цей крок без консультації з союзниками, і поставив вимогу: “...всі територіальні зміни в Європі повинні бути відкладені до остаточного мирного урегулювання”, Кремль відповів, що радянсько-чехословацька угода прийнята “з ініціативи уряду Чехословаччини і ґрунтується на вільній згоді і добрій волі зацікавлених сторін, і до цього випадку не може бути застосоване правило про відтермінування укладення таких угод до остаточного мирного урегулювання”. Чим була викликана ця нетерпляча “ініціатива уряду Чехословаччини” загалом зрозуміло. Разом з тим слід підкреслити, що співробітництво з СРСР дало можливість відродженій ЧСР вирішити в цей час багато внутрішніх і зовнішніх проблем. Так, уже до 5 липня 1945 р. з країни були виведені усі радянські війська, крім 90 тис. контингенту вздовж лінії чесько-німецького кордону; Радянський Союз підтримав чехословацькі претензії на німецькі території Глатц і Леобшутц та на вузьку лінію фактично уздовж усього довоєнного кордону ЧСР з Німеччиною. Подібно до того, як за західноукраїнські землі Москва “розплатилася” з Польщею коштом Сілезії та частини Східної Пруссії, “компенсація” ЧСР за Закарпатську Україну теж була здійснена за рахунок земель Третього Рейху.

1. Бенеш Э. Речь о подкарпатурской проблеме // Центральная Европа. – Прага: Орбис, 1934. – № 4.
2. Шлепаков А.М. Україна в планах міжнародної реакції напередодні Другої світової війни. – К.: Держполітвидав України, 1959.
3. Сталин И.В. Вопросы ленинизма. – 11-е изд. – М.: Госполитиздат, 1953.
4. Страны Центральной и Юго-Восточной Европы во Второй мировой войне. – М.: Воениздат, 1973.
5. Майский И.М. Воспоминания советского посла. Война 1939–1943. – М.: Наука, 1965.
6. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Документы и материалы. – М.: Госполитиздат, 1960.
7. Kren J. V emigracy: Zapadni Zahranični Odboj 1939–1940. – Praha: Nase Vojsko, 1969.
8. Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. – М.: Наука, 1981. – Т. 4, кн. 1: 1939–1943 гг.
9. Korbel J. Twentieth Century Czechoslovakia. The Meaning of It's History. – NY: Columbia University Press, 1977.
10. Лебедев Н. И. СССР в мировой политике, 1917–1982. – М.: Междунар. отношения, 1982.
11. Morley F. The Foreign Policy of the United States. – NY, 1952.
12. Kolko G. The Politics of War.

Allied Diplomacy and the World Crisis of 1943–1945. – London, 1969. 13. *Великий Октябрь и революции 40-х годов в странах Центральной и Юго-Восточной Европы.* – М.: Наука, 1982. 14. *Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений.* – М.: Наука, 1981. – Т. 4, кн. 2. 15. *Свобода Л. От Бузулука до Праги: Воспоминания.* – М.: Воениздат, 1984. 16. *Foreign Relations of the United States. 1945. Europe.* – Washington: US GPO, 1968. 17. *Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т.3 (1 января – 3 сентября 1945).* – М.: Госполитиздат, 1947. 18. *Марунчак М. Українці в Румунії, Чехо-Словаччині, Польщі, Югославії.* – Вінніпег, 1969. 19. *Magosci P. The Rusyn-Ukrainians of Czechoslovakia. An Historical Survey.* – Wien, 1983.

УДК 94(477: 470+571): 316. 653/199

В.М. Банах

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії слов'янських країн

РОСІЙСЬКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА 1990-х рр. ПРО УЧАСТЬ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СНД

© Банах В.М., 2009

Проаналізовано російсько-українські взаємини у рамках Співдружності незалежних держав протягом 1990-х років. У дослідженні відображено коментарі російської громадсько-політичної думки з приводу участі України в інтеграційних процесах СНД під егідою Росії.

The article analyzed the Russian-Ukrainian relationship in the framework of the Commonwealth of the independent states during 1990th years. The research showed different points of view of Russian public-political elite about the participation of Ukraine in an integral process of the Commonwealth of the independent states under the aegis of Russia.

Розпад СРСР у 1991 році завершив порівняно тривалий етап історичного розвитку, спричинивши цілий комплекс складних проблем політичного, економічного, військового та гуманітарного характеру. У новому політичному просторі, який утворився після розпаду СРСР, на перший план за своїм значенням та потенціалом вийшли російсько-українські міждержавні відносини. Серед них особливою складністю відзначались взаємини двох держав у межах нової геополітичної структури, що претендувала на об'єднання усього пострадянського простору – Співдружності незалежних держав (СНД).

Співдружність незалежних держав була проголошена 8 грудня 1991 року на зустрічі в Мінську керівництвом Білорусії, України та Росії [1]. Заснування СНД було компромісом між повним роз'єднанням України та Росії і утворенням конфедеративного типу, бажаного для Москви [2]. 21 грудня 1991 року лідери 11 із 15 колишніх союзних республік в Алма-Аті підписали Протокол до Угоди 8 грудня 1991 року, який засвідчив, що Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Україна “на рівносторонній основі і як Високі Договірні Сторони утворюють Співдружність Незалежних Держав”. Також учасники зустрічі прийняли Декларацію, яка підтвердила основну мету та принципи СНД. Поза його межами опинились лише країни Балтії та Грузія [3]. Для багатьох росіян СНД на початку свого існування сприймався як перспектива на створення нової моделі конфедерації, а також як шанс для народів Співдружності вижити в умовах економічної розрухи, уникнувши при цьому громадянської війни [4]. Впродовж 1992 та початку 1993 рр. в основному завершилось структурно-організаційне оформлення Співдружності. Вищим керівним органом СНД стала Рада голів держав. Далі йшла Рада голів урядів, ще далі – координаційні інститути з окремих